

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Połock/ gubernia witebska / Imperium Rosyjskie

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Zbiory muzealne Kolegium Jezuickiego/Akademii Połockiej

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

Zbiory muzealne uczelni

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Zbiory muzealne instytucji – Kolegium Jezuickiego, a następnie Akademii Połockiej. Gromadziły przyrządy naukowe oraz próbki różnych substancji, które służyły demonstracjom i doświadczeniom przeprowadzanym w ramach wykładów. W ich skład wchodził także zbiór malarstwa – głównie portrety, dzieła o tematyce historycznej i religijnej, w tym kopie znanych dzieł.

Daty działalności / zakres czasowy:

1788-1831

Dostępność

ograniczona

Typ relacji instytucji wobec pamięci

mnemoniczna

Rodzaj pamięci

wydarzenia; lokalna; religijna wyznaniowa

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Obszar historyczny (pamiątki/relikwie, wizerunki, broń i uzbrojenie, zabytki archeologiczne); obszar kultury (instrumenty muzyczne); obszar artystyczny (malarstwo, rysunek, grafika, rzemiosło artystyczne); obszar cywilizacji technicznej (modele, maszyny, dokumentacja); obszar naturalny (okazy zoologiczne, obiekty geologiczne)

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	-	Połock, obwód witebski
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	-	-
GODZINY OTWARCIA	-	-
DYREKTORZY	-	Józef Cytowicz
ZARZĄDCA	-	Kolegium Jezuickie w Połocku/Akademia Połocka
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)	zburzony	Dwupiętrowe skrzydło wbudowane w 1788 roku między budynek drukarni i gmach główny Kolegium Połockiego. Zaprojektował je o.

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

-

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Dominującą misją muzeum było spełnianie funkcji edukacyjnej. W specjalnie wzniesionym skrzydle przy gmachu Akademii, prezentowano w kilku salach przyrządy naukowe, próbki różnego rodzaju substancji, modele architektoniczne i rysunki – wszystko to służyło w trakcie prowadzonych wykładów (w tym prowadzonych przez studentów dla szerszej publiczności). Galeria obrazów miała także funkcję dydaktyczną (kopie znanych dzieł), ale również prezentowała historię Polski i historię Europy, tworząc wrażenie łączy z przeszłymi wydarzeniami, akcentowała tożsamość Kolegium Jezuickiego, pogłębiała uczucia religijne.

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Zbiory ukierunkowane były przede wszystkim na potrzeby Akademii – wykładowców i studentów.

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Kolegium Jezuickie w Połocku/ Akademia Połocka – Kolegium Jezuickie założone w 1580 roku przez Stefana Batorego na wzór Kolegium wileńskiego, po przyłączeniu Połocka do Rzeczypospolitej. Pierwszym rektorem został ks. Piotr Skarga SJ. Po włączeniu Połocka do Imperium Rosyjskiego po I rozbiore Kolegium przekształcono w Akademię na prawach uniwersytetu (ukaz cara Aleksandra I z 1810 roku). Zamknięta w 1820 roku w wyniku przeprowadzonej kasacji zakonu jezuitów – przejęli ją wówczas pijarzy. W 1830 roku w budynkach dawnego Kolegium ulokowano Korpus Kadetów.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Józef Cyłowicz (1771-1846) – Dziekan Połocki; ostatni prefekt muzeum – sprawował tę funkcję do likwidacji Akademii. Wykładał chemię,

architekturę i astronomię.

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

-

Szczegółowa historia instytucji

W 1788 roku wzniesiono między budynkiem drukarni a gmachem główny, kolegium jezuickiego skrzydło przeznaczone na pomieszczenie zbiorów muzealnych. Rozmieszczono je w salach na parterze i I piętrze, a także na korytarzach (obrazy). Na II piętrze budynku funkcjonował „konwikt obywatelskich synów pod klauzurą” (Narkiewicz 1876, s. 54-56). Skrzydło muzeum zaprojektował architekt o. Gabriel Gruber SJ. Zbiory powstały w związku z potrzebami oświeceniowego, zmodernizowanego systemu nauczania w kolegiach jezuickich, ukierunkowanego na nauki przyrodniczo-matematyczne.

W 1812 roku uczelnię zmieniono na kwaterę wojsk francuskich, w wyniku czego wiele eksponatów z gabinetu historii naturalnej uległo zniszczeniu lub rozproszeniu.

Rekwizycji dóbr jezuickich dokonano w 1820 roku. Głównym likwidatorem Akademii był Kirił Kanarowski-Sochowicz. W 1822 roku uczelnię przejęli pijarzy. W 1830 roku w murach byłej Akademii jezuickiej umieszczono Korpus Kadetów. Rok później podzielono dobra należące niegdyś do jezuitów – pracami kierował prof. Wasyl Popow.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Na zbiory muzealne Kolegium Połockiego składały się przedmioty służące jako pomoce naukowe. W skład zbiorów **laboratorium chemicznego** wchodziły substancje i odczynniki, miedziane i szklane naczynia laboratoryjne, wagi precyzyjne. Palniki, piece do wytopu rud metali i do oczyszczania substancji mineralnych, urządzenie do elektrolizy. Podstawę **zbiorów mineralogicznych** stanowiły rudy metali. W ich skład wchodziły także kamienie szlachetne i półszlachetne, naturalne i sztuczne kryształy, zbiór próbek różnych odmian gleby, skamieliny, kruszce, muszle. Zbiory z zakresu **zoologii** stanowiły wypchane ptaki i ssaki, preparaty mokre w formalinie, albumy i atlasy anatomiczne. Zajęciom z **botaniki** służyło 518 tablic roślin i owoców. Prezentowane były także zbiory **przedmiotów o walorach artystycznych**: buławy, pieczęcie, tabakiery, puchary i pierścienie

– wykonane z agatu, chalcedonu i koralu, statuetki z bursztynu, przedmioty z laki, smoki z brązu, wazy i czarki z chińskiej porcelany oraz przedmioty z kości słoniowej. Do zbiorów **gabinetu fizycznego** należały instrumenty fizyczne, narzędzia astronomiczne (teleskopy, barometry, teodolity, zegary astronomiczne, globusy nieba i ziemi), modele hydrostatyczne i mechaniczne, trzy urządzenia o napędzie elektrycznym, elektrofor, półkule magdeburskie, urządzenia próżniowe, instrumenty hydrauliczne i pneumatyczne, kafar, systemy dźwigów, wyciągów i in. W skład **zbiorów sali architektonicznej** wchodziły modele budowli i ich elementów (objaśniające wykonanie kolumn alabastrowych i drewnianych, kapitele w stylach antycznych, budowli romańskich i gotyckich), wzory umocowania pomników, układania murów, umocnień, modele tartaków, pieca do wypalania cegieł, strychu z suszarnią dla drewna lub lnu oraz książki, rysunki i 484 ryciny. Jako autorów modeli architektonicznych wymieniano przełożonych warsztatów – m.in. Jana Sommerera, Fidelisa Stadlera, Jana Vogtta. Do zbiorów należały także skrzypce o dwu smyczkach. **Zbiory malarstwa** tworzyły płótna wiszące na korytarzach i w wybranych salach Akademii oraz obrazy ołtarzowe i inne z wyposażenia kościoła klasztornego i kościołów parafialnych. W Akademii eksponowane były portrety historyczne (polskich władców, wodzów, świętych i zasłużonych zakonu jezuitów, papieży, działaczy reformacji), kopie malarstwa europejskiego (Rafaela, Tycjana, Rubensa i in.), przedstawienia scen biblijnych, kilka portretów dam polskich, kompozycje perspektywiczne Grubera i sztychy (wykresy i rysunki architektoniczne – 2091 sztuk). Autorami obrazów byli m.in. Mateusz Beytnik, Ignacy Doretti, Jan Sahlman, Franciszek Pruszczyński, Antoni Łazurowicz, Józef Morelowski. Do obrazów znajdujących się w kościele należały przede wszystkim malowidła autorstwa Szymona Czechowicza oraz sprowadzone później z Werony obrazy do trzech ołtarzy: *Męczeństwo św. Szczepana*, *św. Ignacy Loyola*, *św. Ksawier pędzla Saviero della Rosa*. Zbiory **militariów** tworzyły oręża, tarcze rycerskie, kolczugi i trzy pełne zbroje.

Czerwiec 1820 roku – odnotowano ok. 498 eksponatów rozmieszczonych w gabinetach (była to liczba bardzo ogólna).

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Szymon Czechowicz, *Stefan Batory wręczający Piotrowi Skardze przywilej donacyjny* (1582); cztery liście palmowe z Malabaru, pokryte napisami w sanskrycie (liście układano w rodzaj książki sznurowej); portret Stefana Batorego, który wisiał na końcu korytarza z obrazami (spłonął w 1812 roku);

Przywilej na Jezuicką Połocką Akademię.

Strategia pozyskiwania zbiorów

Przedmioty przywożono z Zachodu, a także wykonywano je w miejscowych warsztatach, gromadzących fachowców skupionych wokół o. Grubera. Byli to głównie rzemieślnicy z ośrodków niemieckich: Franciszek Ksawery Schöpfer, Krzysztof Schmidt i Jan Sommerer.

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

-

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

-

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

1831 – zbiory wywieziono z Połocka, nieliczne obiekty przekazano do Gimnazjum Witebskiego; do ośrodka kształcenia marynarki w Petersburgu trafiły modele architektoniczne

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Parter: dwie sale parteru ozdobione były malowidłami ściennymi, wykonanymi przez o. Gabriela Grubera SJ i jego uczniów. W pierwszej sali mieściło się laboratorium chemiczne, w którym znajdował się zbiór substancji i odczynników, zestawy szklanych i miedzianych naczyń laboratoryjnych (alembiki, menzurki, parownice, retorty, skraplacze), wagi precyzyjne, palniki, piece do wytopu rud metali i do oczyszczania substancji mineralnych, urządzenie do elektrolizy. W drugiej sali – popisów szkolnych – odbywały się egzaminy końcowe i wystąpienia młodzieży. Wyposażona była w przedmioty szkolne, jak tablice, pulpity i stoły o ciemnoczerwonych blatach. W trzeciej sali znajdował się gabinet historii naturalnej, w którym zbiory eksponowano w gablotach i częściowo przechowywano w szafach. Służyły one wykładom z mineralogii, botaniki i zoologii. Prezentowany był tutaj zbiór skamielin, muszli, kruszców, minerałów, kamieni szlachetnych oraz wypchane ptaki i ssaki, preparaty mokre w formalinie, albumy i atlasy

anatomiczne, 518 tablic roślin i owoców, różnorakie przedmioty z tworzyw naturalnych, rudy metali, próbki różnych odmian gleby. Znajdowały się tu także zbiory przedmiotów o walorach artystycznych: buławy, pieczęcie, tabakiery, puchary i pierścienie – wykonane z agatu, chalcedonu i koralu, statuetki z bursztynu, przedmioty z laki, smoki z brązu, wazy i czarki z chińskiej porcelany oraz przedmioty z kości słoniowej.

I piętro: ten sam układ pomieszczeń co na parterze. Wszystkie trzy pomieszczenia zdobione były malowidłami ściennymi. Znajdowały się w nich gabinety fizyczne. W „średniej sali większej” rozmieszczonych było osiem szaf i „szuflady pod oknami”, a „w drugiej zaś” jedna mała szafa (wg *Opisów i inwentarzy Kolegium Płockiego*). Prezentowane były tutaj instrumenty fizyczne, narzędzia astronomiczne, modele hydrostatyczne i mechaniczne, trzy urządzenia o napędzie elektrycznym, elektrofor, półkule magdeburskie, urządzenia próżniowe, instrumenty hydrauliczne i pneumatyczne, kafar, systemy dźwigów, wyciągów i in. W sali architektonicznej znajdowały się modele budowli i ich elementów, 484 ryciny oraz książki.

Korytarze: były szerokie i jasne, znajdował się w nich zbiór malarstwa (część zasadnicza na I piętrze). Obrazy wisały także w bibliotece, refektarzu, pokojach gościnnych i gabinetach. Galerię korytarzową zajmowały militaria: oręża, tarcze rycerskie, kolczugi i trzy pełne zbroje.

Wystawy czasowe

Na zakończenie roku akademickiego organizowano w sali popisów szkolnych wystawę rysunków i prac uczniów.

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

-

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

-

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

-

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zbiory ukierunkowane były przede wszystkim na potrzeby Akademii – wykładowców i studentów. Studentami były osoby pochodzące z różnych regionów. Część z obiektów zwróciła uwagę cara Mikołaja I.

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

-

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

T. A. Dżumantajewa, *Gistoryja muziejav Połacka XVIII-XXst*, rkps.
J. M. Giżycki, *Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, Kraków 1905.
I. Kadulska, *Muzeum i galeria malarstwa w procesie edukacji i upowszechniania kultury*, [w:] eadem, *Akademia Połocka. Ośrodek kultury na Kresach 1812-1820*, Gdańsk 2004, s. 164-202.
M. Kałamajska-Saeed, *Losy wyposażenia kościoła jezuitów w Połocku*, 1985, Rkps ATJ Kr. 447.
Иезуиты в Полоцке: 1580—1820 гг.: Часть 1 / Сост. Л. Данько. — Полоцк, издатель А. И. Судник, 2005. — 40 с.
Иезуиты в Полоцке : 1580—1820 гг.: Часть 2 / Сост. Л. Данько. — Полоцк, издатель А. И. Судник, 2005. — 48 с.

Netografia (strony www)

-

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Akta wizyty kolegów i rezydencji Zakonu. Rkps NHAB Mińsk F 1781 26 1398. k. 11-v. *Opisy i inwentarze Kolegium Połockiego*. Rkps ATJ Kr., 1326, s. 60-61.
I. E. Lachnicki, *Krótką wiadomość o obrazach Szymona Czechowicza znajdujących się w Kolegium Akademickim Towarzystwa Jezusowego w Połocku*, *Dziennik Wileński* 6, Wilno 1817, s. 145-152.
I. Lenkiewicz, *Wspomnienia*, cz. 1, rozdz. 5 [1829]: *Jezuici połoccy*. Rkps VUB Wilno F 3 – 277, s. 3.
N. Muśnicki, *Historiae Albae Russiae*, Rkps ATJ Kr., 614, s. 9-10.
N. Muśnicki, *Muzeum fizyczne. Komedia*, [w:] tegoż, *Zabawki teatralne*, t. 2, Połock 1903.
Narkiewicz, *Pamiętnik księdza wygnańca*, Lwów 1876.

Rkps ATJ Kr. 1027 – XV, k. 145v.

Rkps ATJ Kr. 350 – *Compendia vitarum defunctorum in Collegio Polocensi SJ ab Anno 1749 ad Annum 1815*, s. 92-93.

Rkps ATJ Kr. 845 – II – *Historiae Colegii Polocensis Societatis Iesu ab Anno MDCCLXXXVI usque ad Annum MDCCCLXVII*, s. 53, 158-159.

Rkps ARSI Rzym Coll. Gaillard, sch. 34. No 6, ff. 323-478v.

Rkps NHAB Mińsk F1430 1 5017 1 kk. 30-37v, 52-v, 70-73, 78-85v, 87-88.

Rkps NHAB Mińsk F 3157 1 83, k. 85-86 v, 95-96.

Rkps VUB Wilno F 4 – A 652, F 4 – A 4573.

J. Połoński, *Architektura*. Rkps ATJ Kr., 1030 – I – VI.

O. Ślizień, *Z pamiętnika rodziny Ślizniów*. Ze zbiorów J.M. Giżyckiego w Krakowie.

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

-

Ciekawe cytaty

„Sale i eksponaty muzeum ich zdolność do fascynowania zwiedzających przedstawiono także widzom w teatrze, w komedii Nikodema Muśnickiego *Muzeum fizyczne 1803*, wystawionej notabene w dekoracjach malowanych przez Gabriela Grubera i jego uczniów” - Kadulska 2004, s. 167.

UWAGI:

-

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Milena Hübner

Data sporządzenia karty:

18.09.2019

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

METADANE* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA	